

MONIKA JAZOWY-JARMUŁ
Instytut Filologii Germańskiej

OM KATEGORIN POSSESSIVITET I SVENSKAN OCH POLSKAN – EN STUDIE BASERAD PÅ ÖVERSÄTTNINGSANALYS

1. Inledande Anmärkningar

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka kategorin possessivitet i svenskan och dess översättning i polskan. Analysen avser att visa vilka motsvarigheter de svenska indikatorerna för possessivitet har i polskan, och om de polska translatoriska ekvivalenterna är adekvata, dvs. förmedlar samma betydelser som det svenska originalet. Uppmärksamhet ägnas också åt måltextens struktur och innehåll i förhållande till källtexten samt åt de översättningsmetoder som har använts i de analyserade texterna. Under-sökningen genomförs utifrån ett lingvistiskt perspektiv vilket medför att de formella särdragen och semantiken är mer framträdande i analysen medan andra, utomspråkliga faktorer behandlas i mindre grad.

Det språkliga materialet, som undersökningen baserar sig på, har hämtats ur skönlitterära verk av Ingmar Bergman, Sven Delblanc, Gösta Knutsson och Bengt Sigurd och motsvarande polska översättningar. Tillvägagångssättet är att jämföra en svensk originaltext med dess polska översättning. Utgångspunkten för analysen är uttrycksmedel för possessivitet i svenskan. Dessa är indelade i tre huvudtyper och efter dessa typer följer de svenska exemplen och jämförs med sin polska översättning, varefter indikatorer för possessivitet undersöks både i originalen och i den polska texten.

2. Kategorin possessivitet i svenskan

Possessivitet är en kategori som gör sig gällande i hela språket, därvid den kan vara lexikaliserad i vissa språkfragment och grammatikaliserad i andra. För att definiera kategorin possessivitet är det nödvändigt att hålla isär innehållsnivå och uttrycksnivå, dvs. i det här fallet att skilja possessivitetets betydelse från dess formella realisering (jfr. Sadalska 1993: 40).

Possessivitet innebär en viss relation mellan två språkliga objekt (Polański [i:] Polański 1995: 171; Bańczerowski et al. 1982: 106; Jankowski 1990: 11). Relationen kan vara av två slag (Polański 1995; SAG 1999: 27, 29, 112):

- en allmän relation – det ena objektet har en viss, inte närmare specificerad anknytning till det andra objektet
- en unik relation – det ena objektet står i en unik relation (ofta ett slags samhörighets- eller possessivrelation) till det andra objektet

Possessivitetens betydelse realiseras med hjälp av olika uttrycksmedel. De minsta bärarna av denna betydelse kallas för indikatorer eller exponenter (Sadalska 1993: 41). Beroende på deras status kan indikatorerna delas in i följande grupper (Bańczerowski et al. 1982: 308–309; Pisarkowa 1974: 5, 10, 14):

- a) grammatiska (anger semisk betydelse),
- b) lexikaliska (uppbär lexikalisk betydelse),
- c) lexiko-grammatiska (förmedlar samtidigt både grammatisk och lexikalisk betydelse).

I svenskan förekommer alla tre typer av indikatorer för possessivitet. Till de grammatiska indikatorerna hör possessiv genitiv och den bestämda slutartikeln, till de lexikaliska possessiva pronomen och possessiva verb. De lexiko-grammatiska utgörs av prepositionsfraser och possessiva verbfraser.

Indikatorerna för possessivitet i svenskan är:

a) grammatiska indikatorer

1. possessiv genitiv
substantivets stam + s¹

Possessiv genitiv fungerar som genitivattribut i en nominalfras. Genitivattributet anger referenten som står i den avsedda relationen till den referent som betecknas av nominalfrasens huvudord.

2. bestämd slutartikeln

Utrum sing.	Neutrum sing.	Pl.
-(e)n	-(e)t	-na / -a / -en

Den bestämda slutartikeln hör till polisemiska grammatiska indikatorer för possessivitet; den fungerar primärt både som uttrycksmedel för kategorin bestämdhet och för genus. Den bestämda slutartikeln kan även också inkludera det possessiva förhållandet (Svartholm 1978: 24–27). I sådana fall anger den bestämda slutartikeln tillhörighetsförhållande, dvs. den avsedda referenten associeras med sitt redan i texten introducerade korrelat som dess tillhörande del. Denna samhörighet gäller t.ex. del–helhet, utrustning eller tillbehör. Det handlar om företeelser som har samband av olika slag som t.ex. kaffe–doften

¹ “Genitiv sammanfaller med huvudform av sådant substantiv som slutar på s-ljud (-s, -x, -z). Genitivbetydelse kan i dessa fall i skrift markeras med apostrof” (Thorell 1973: 46) t.ex.: *Jonas föräldrar, Felix’ fru, familjen Gomez’ släkt.*

(Svartholm 1978: 25). Associationen kan också äga rum utan att den föregående referenten har nämnts explicit; den kan också vara underförstådd av kontexten (Svartholm 1978).

Användningen av den bestämda slutartikeln som uttrycksmedel för possessivitet förutsätter mottagarens pragmatiska kunskap om referenten något som hjälper denne att komma till klarhet om vilken relation det i ett visst fall är fråga om samt att utesluta andra tolkningsmöjligheter.

b) lexikaliska indikatorer

1. possessiva pronomen (*SAG* 1999: 210, 258; Wessén 1968: 51–51; Szulc 1992: 90)

- possessiva definita pronomen

min	mitt	mina
din	ditt	dina
hans (mask.)/ hennes (fem.)/ dess/ens		
vår	vårt	våra
er/eder	ert/edert	era/edra
deras	deras	deras
sin	sitt	sina

- possessiva indefinita pronomen

någons

- possessiva interrogativa pronomen

vems

Possessiva pronomen används i stället för (icke existerande) genitivformer av första och andra personens personliga pronomen eller av tredje personens reflexiva pronomen (Wessén 1968: 50, 57; *SAG* 1999: 210). Med hänsyn till syftningssätt delas possessiva pronomen in i definita, indefinita och interrogativa. Possessivt definit pronomen refererar unikt till en bestämd referent som ingår i en viss relation med den referent som anges av nominalfrasens huvudord. Till det unika bidrar textuella eller pragmatiska faktorer som begränsar antalet möjliga referenter (*SAG* 1999: 238). Possessivt indefinit pronomen har icke-specifik referens. Referenten som pronomenet syftar på betecknar antingen en medlem, likgiltigt vilken, av klassen som den tillhör eller en referent vars existens sätts ifråga (Svartholm 1978: 40, 42). Med hjälp av

possessivt interrogativt pronomen efterfrågas den referent som står i ett visst förhållande till en annan referent.

Med hänsyn till syntaktisk funktion kan possessiva pronomen användas både attributivt och predikativt (*SAG* 1999: 262).

2. possessiva verb

Possessiva verb uttrycker possessivitetet lexikaliskt, dvs. genom verbets lexem, t.ex.:

ha, innehålla, tillhöra, disponera, äga, innefatta, omfatta, tillhöra, utgöra.

Semantisk valens hos possessiva verb förutsätter en karakteristisk semantisk roll hos akanterna; dvs. akanterna organiseras i förhållande till varandra med hjälp av del- och helhetsrelation, innehavsrelation samt samhörighetsrelation (*SAG* 1999: 178, 514, 516). Den ena akanten anger alltså innehavare (den som har eller saknar något), den andra däremot föremålet, det innehavda. Vid del- och helhetsrelation betecknar den ena akanten en viss helhet och den andra delen, som helheten innehåller (*SAG* 1999: 508).

c) lexiko-grammatiska

1. possessiv prepositionsfras

Possessiv prepositionsfras är en syntaktisk konstruktion bestående av två substantiv som relateras till varandra med hjälp av en preposition. Prepositionen anger den semantiska relationen mellan de två referenterna som betecknas av substantiv. Possessiv prepositionsfras bildas med hjälp av följande prepositioner (*SAG* 1999: 711–712):

- innehav, del av helhet: *med*.
- innehåll, det som något består av: *av*
- saknat innehav eller saknad del av helhet: *utan*
- samhörighet: *till, på, för*
- helhet, urvalsmängd: *av*
- det kännetecknande: *hos, med, för*
- kausala och därmed besläktade relationer (orsak, skäl):
av, åt, över

Prepositionsattribut påminner semantiskt om possessivt attribut och de kan ofta båda parafrasera varandra. Vissa begränsningar gäller "possessivt attribut som anger innehav eller som har subjektets roll vid nomen actionis" (*SAG* 1999: 35) t.ex.:

<i>min brors cykel</i>	* <i>cykeln av min bror</i> (<i>SAG</i> 1999)
<i>barnets sömn</i>	* <i>sömmen av barn</i> (<i>SAG</i> 1999)

Parafraivering är inte heller möjlig i en nominalfras när “arten av relationen mellan huvudordets referent och attributets referent inte är entydig utan den avsedda relationen är en av många möjliga mellan samma typer av referenter” (SAG 1999: 35), t.ex.:

möblerna {strax utanför/innanför/ bredvid} matsalsdörren
 * *matsalsdörrens möbler* (SAG 1999)

2. possessiv verbfras

Possessiv verbfras som t.ex.: *härska över, bestå av, höra till, råda över* och *ingå i* utgör ett syntaktiskt uttrycksmedel för possessivitet. Verbfrasens huvudord förutsätter i sin lexikala betydelse ett objekt (en objektsreferent) som ingår i en viss relation med en annan akant (subjektsreferent), t.ex. en akant som anger den helhet vilken objektsreferenten görs till en del av eller fogas till (SAG 1999: 464).

3. Översättningsmöjligheter av den svenska kategorin possessivitet i polskan

I detta kapitel skall kategorin possessivitet i svenskan och dess översättning till polska undersökas. Undersökningsmetoden bygger på en jämförande analys av översättning och original (dvs. varje svenskt exempel ställs samman med sin polska översättning) och en noggrann beskrivning av dessa. På detta sätt får man fram translatoriska motsvarigheter i polskan till svenska uttrycksmedel för possessivitet och fastställs på vilket sätt de översatta exemplens struktur och innehåll blir förändrade respektive oförändrade i förhållande till originalet. Även de översättningsstrategier som har använts i vissa fall skall i detta sammanhang beskrivas i korthet.

I översättningsanalysen har 200 svenska exempel och deras polska översättningar behandlats.

Materialet är strukturerat enligt sammanställningen av de svenska indikatorerna för possessivitet².

I. Sv. **Possessiv genitiv** (framförställd substantivets genitivform)

Uttrycksmedel för possessivitet i form av substantivets genitivform kan återges i polskan på flera olika sätt:

A) Po. **Possessiv genitiv** (efterställd substantivets genitivform)

² Jag har bara hittat ett exempel på possessivt indefinit och interrogativt pronomen vilket omöjliggör fastställande av dominerande översättningssätt som i sin tur utesluter några allmängiltiga slutsatser. Detta innebär att varken possessivt indefinit eller interrogativt pronomen tas upp i analysen.

- (1) B 180/147 *Scenen föreställer Henrik Bergmans studentrum [...]
Scena przedstawia pokój studencki Henryka Bergmana [...]*
- (2) B 310/256 *Petrus sjuåriga, åldrade ansikte är misstroget [...]
Siedmioletnia postarzała twarz Petrusa jest nieufna [...]*
- (3) B 331/274 *Anna sitter vid sängen och håller den gamla kvinnans hand.
Anna siedzi przy łóżku i trzyma dłoń starej kobiety.*
- (4) B 5/5 *Efter fars och mors död ärvde jag ett präktigt antal album [...]
Po śmierci rodziców odziedziczyłem pokaźną liczbę zdjęć [...]*
- (5) K 113/64 *Jo, Birgittas pappas hatt, som hade seglat nerför ån dan förut.
Kapelusz tatusia Birgitty, który poprzedniego dnia popłynął do jeziora.*

Både i de svenska och polska exemplen ingår possessiv genitiv i en nominalfras bestående av ett huvudord (som utgörs av ett substantiv) och framför- och/eller efterställda attribut. Ett framförställt possessivt attribut i form av substantivets genitivform har som sin motsvarighet i de översatta exemplen fått ett efterställt possessivt attribut (substantiv + genitivböjningsändelse *-a* i ex. 1, 2 och 5, *-y* i ex. 3 och 5, och *-ów* i ex. 4). Position av andra attribut förändras inte i översättningen såvitt de utgör en bestämning till nominalfrasens huvudord (som i ex. 2). Exempel 5 visar också att om frasens huvudord bestäms av andra efterställda attribut måste genitivattributet i polskan stå först, direkt efter substantivet. Däremot ställs attribut som bestämmer ett substantiv som ingår i nominalfrasens genitivattribut i översättningen (tillsammans med detta genitivattribut) *efter* frasens huvudord (ex. 3).

I exempel 1 har det sammansatta substantivet *studentrum* översatts med ett förklarande analytiskt uttryck bestående av substantiv och adjektiv.

Possessivt attribut anger en relation mellan det som attributet betecknar och det som betecknas med hela nominalfrasen. Genitiven anger alltså mer eller mindre specificerade betydelsereationer och språkbrukaren kan avgöra exakt vilken relation som föreligger mellan referenterna på grund av sin pragmatiska kunskap om dem och kontexten (SAG 1999: 27).

I exempel 1 och 5 "förbinds" referenterna med hjälp av possessivrelation. Den ena referenten (i genitiv) betecknar ägare och den andra det ägda föremålet. Däremot i exempel 2 och 3 utgör den ena referenten en del av helheten som betecknas av substantivet i genitiv. Också i exempel 5 står referenterna i en unik relation (släktskapsrelation) till varandra. I exempel 4 betecknar frasens huvudord en handling och substantivet i genitiv (subjektiv genitiv) handlingens utförare.

Vid en jämförelse av betydelsefältet hos det svenska och polska possessiva attribut i exempel 4 kan man fastställa att översättningens betydelse inte är identisk med originalet. Den lexikaliska ersättningen medför i översättningen en

utvidgning av betydelse, dvs. det svenska ordet *mor* och det svenska ordet *far* är underbegrepp i förhållande till det polska ordet *rodzice*.

Man kan också konstatera att prepositionen *nerför ån* skulle kunna ha som sin exakta semantiska polska motsvarighet prepositionsfras *w dół rzeki*.

B) Po. Efterställd **prepositionsfras**

- (6) K 122/68 *Pelles julklappar.*
Prezenty gwiazdkowe dla Filonka.
- (7) B 35/28 *De flesta anser att han är familjens svarta får.*
Wielu uważa go za czarną owcę w rodzinie.
- (8) D 17/17 (...) *och sen skulle vi äta våra mackor och dricka Veras bryggda kaffe.*
(...) a potem zjeść kanapki i wypić zaparzoną przez Vere kawę.

I de ovanstående exemplen har genitivattributet ersatts i översättningen av en prepositionsfras. Nominalfrasens huvudord betecknar den referent som står i den avsedda relationen till referenten som anges av det särskiljande genitivattributet (i originalet) och prepositionens rektion (i översättningen). Exempel 8 visar att den prepositionsfras som i detta fall utgör den polska motsvarigheten till det svenska possessiva attributet också kan förekomma framför nominalfrasens huvudord. Detta sätt att konstruera en nominalfras i polskan förutsätter att prepositionsfrasen föregås av passiv perfekt particip (avlett av transitiva verb). Prepositionsfrasen består i sin tur av prepositionen *przez* och substantiv i ackusativform (Topolińska 1984: 341–342; Sadziński [i:] Engel 2000: 928).

Av undersökningen har framkommit att översättning av denna typ av genitivattribut erbjuder olika svårigheter. Originalet själv suggererar inte översättaren till någon entydig interpretation så att han kan avgöra exakt vilka betydelsekomponenter som ingår i ordets betydelse. I exempel 6 är det inte klart om det är fråga om julklappar från Pelle (dem som han har köpt) eller julklappar som tillhör honom (dem som han t.ex. har fått) eller julklappar för Pelle (dem som han skall få). I sådana fall måste kontext och pragmatik hjälpa översättaren så att han kan komma till klarhet om vilken relation det i ett visst fall är fråga om därigenom kunna utesluta andra tolkningsmöjligheter.

En annan typ av översättningstransformationer förekommer i översättning av det sammansatta substantivet *julklappar* i exempel 6. I polskan har man delat upp dess betydelsekomponenter i mindre ordenheter, dvs. den polska motsvarigheten består av substantiv och prepositionsfras. En annan språklig lösning gäller frasens huvudord som bildas av ett svenskt egennamn. Översättaren har följt principen enligt vilken man bör, om källspråkliga namnvarianter är okända i målspråket, eftersträva att använda den namnform som med hänsyn till de händelser som skildras och den pragmatiska situationen förefaller naturligast (Ingo 1991: 206, 208). I översättningen har det svenska

namnet ersatts av ett polskt egennamn i diminutiv form. Detta medför en utvidgning av betydelsen hos det översatta ordet i förhållande till originalet. Den nämnda referenten tillskrivs en ny egenskap av litenhet. Samtidigt uttrycker diminutivet ett positivt förhållande till referenten eller även en förtrolighet med denne (Polański [i:] Polański 1995: 103).

I exempel 7 måste en svensk instrumental nominalfras på grund av verbets valens ersättas med substantivets ackusativform i den polska översättningen. Idiomat "familjens svarta får" används i svenskan för att beskriva en misslyckad familjemedlem som man skäms över. I den semantiska analysen behandlas hela uttrycket som en lexikalisk enhet eftersom dess betydelse inte framgår av de enskilda ord som ingår i det. Det svenska idiomat har översatts med hjälp av ett polskt idiom som utgör dess motsvarighet på det semantiska och pragmatiska planet.

II. Sv. **Bestämd slutartikel**

A) Po. **Possessivt pronomen**

- (9) B 42/33 *En smärt, påfallande vacker servitris kommer fram till bordet för att ta emot beställningen.
Do ich stoliką podchodzi smukła, uderzająco piękna kelnerka.*
- (10) B 15/10 *Han ser på det stora örat, på halsen [...]
Patrzy na jego duże ucho i szyję [...]*
- (11) D 203/199 *Lägg därtill privatlivet ...
Weźmy twoje życie prywatne.*
- (12) K 11/10 *Och nu upptäckte han kattungen i hörnet!
I wtedy odkrył naszego kiciusia skurzonego w kąciku siedzenia.*

Den svenska bestämda slutartikeln har fått som sin translatoriska motsvarighet possessivt pronomen. Den bestämda artikeln har i detta fall ett bredare betydelsefält, dvs. den förmedlar definit betydelse och innefattar samtidigt det possessiva förhållandet. Den avsedda referenten blir specifik genom samhörighet med en omtalad person eller ett omtalat objekt:

- den utgör en del av en given helhet, en person som i ex. 10,
- den kan associeras med sitt redan i textens värld introducerade korrelat som i ex. 9 och 11,
- den står i possessivrelation med korrelatet som i ex. 12.

Tillhörighetsförhållande anges mer explicit av possessivpronomen i det polska exemplet än av den bestämda artikeln i originalet. Detta har samband med att possessivpronomen endast uttrycker denna särskilda betydelse. Översättaren kommer till klarhet om vilket pronomen som ska användas tack vare kontexten,

kommunikationssituationen eller sin pragmatiska kunskap om de omtalade referenterna.

I exempel 9 uppvisar den översatta meningen förändringar i satsens syntaktiska struktur i förhållande till originalet. En sådan omgruppering har samband med satsens informationsstruktur, dvs. nominalfrasen som utgör satsens tema, har flyttats till dess början (enligt tema-remaprintipen).

Det sammansatta substantivet *privatlivet* i exempel 11 har i den polska översättningen återgetts med hjälp av ett enkelt icke-sammansatt substantiv och ett efterställt attribut i form av adjektiv. I den översatta meningen motsvaras substantivet av sammansättningsens överordnade, semantiskt betecknade led. Ett strukturellt underordnat, betecknande led är i sin tur motsvarighet till ett polskt adjektivattribut.

I exempel 12 däremot har det svenska sammansatta substantivet översatts med hjälp av ett enkelt icke-sammansatt substantiv (diminutivum) som utgör dess motsvarighet på det lexikala planet. Samtidigt uttrycker diminutivet ett positivt förhållande till referenten eller även en förtrolighet med denne (Polański [i:] Polański 1995: 103).

Man kan också konstatera att i detta exempel har prepositionsfrasen *i hörnet* inte fått någon exakt motsvarighet i målspråket. Översättaren har använt en explicit motsvarighet dvs. har klart uttryckt i ord det som endast implicit framgår av textsammanhanget (Ingo 1991: 86).

B) Po. **Possessiv dativ**

- (13) B 150/121 (...) *man har avlägsnat både brösten, livmodern, mjälten och äggstockarna.*
 (...) *usunięto jej obie piersi, macice, śledzionę i jajniki.*

Detta återgivningssätt i vilket ett genitivattribut ersatts av en possessiv dativ i översättningen är mer sällsynt än alla tidigare ovannämnda sätt. Detta hänger nära ihop med att possessiv dativ inte särskilt ofta används i dagens polska som uttrycksmedel för possessivitet (Pisarkowa 1974: 13). Tillhörighetsförhållande som anges av den bestämda slutartikeln i svenskan uttrycks i polskan med hjälp av ett personpronomen i dativ som betecknar ägaren av de nämnda kroppsdelarna.

III. Sv. **Possessivt definit pronomen**

A) Po. **Possessivt definit pronomen**

- (14) B 379/313 *Det här är hans avskedsbrev.*
To jego list pożegnalny.
- (15) B 265/218 *Kom genast och se på din systerson.*
Natychmiast musisz zobaczyć swojego siostrzeńca.

- (16) B 38/30 *Jag hoppas att er vän inte var allvarligt –
Mam nadzieję, że pański przyjaciel nie jest poważnie ...*

I alla de ovanstående exemplen har possessivt pronomen också översatts till polskan med hjälp av possessivt pronomen. Possessiva pronomen särskiljer referenten genom att ange dess tillhörighet till ett annat känt objekt. I exempel 15 motsvaras det possessiva pronomenet *din* av det polska possessiva pronomenet *swojego*. I motsats till svenskan har possessivt pronomen samma form *swój, swoja, swoje* oberoende av vilken person detta gäller. Förutsättningen är bara att satsens subjekt och objekt är samma person, som i detta fall.

I det svenska exemplet 16 används pronomenet *er* som beteckning för en enda person och som distansmarkerande tilltalsord mellan de för varandra obekanta samtalsparterna. Målspråkets tilltalsnormer förutsätter i översättningen användning av en pragmatisk och inte en exakt semantisk motsvarighet. En hövlig distans till den person som tilltalas markeras i polskan genom användning av distansformen *pański* (andra personens personliga pronomen) (jfr Karolak [i:] Polański 1995: 609; Gaca [i:] Engel 2000: 948).

B) Po. Svenskt possessivt definit pronomen saknar sin formella motsvarighet i den polska översättningen

- (17) B 44/35 *Carl höjer sitt glas mot Henrik som besvarar skålen, de betraktar varandra med sympati.
Carl podnosi kieliszek, Henryk odwzajemnia toast, patrzą na siebie z sympatią.*
- (18) B 190/155 *[...] jag naturligtvis måste diskutera saken med mina söner som ju bor i tre av husets våningar.
[...] naturalnie muszę najpierw porozmawiać z synami, którzy przecież zajmują trzy mieszkania w kamienicy.*
- (19) B 117/134 *Man skriver inte på samma sätt till konungen som till sin bästa vän.
Nie piszemy w jednakowy sposób do króla i do najlepszego przyjaciela.*

Svenskt possessivt pronomen som särskiljer objektet genom tillhörighet till ett annat, känt objekt har ingen formell motsvarighet i de polska exemplen. Det bör dock påpekas att utelämnande i översättningen av detta inte innebär semantiskt bortfall. Ett possessivt förhållande som genom översättaren inte har uttryckts i ord kan utläsas ur satsammanshanget och kontexten och som i detta fall utgör en implicit motsvarighet.

IV. Sv. **Possessivt verb**A) Po. **Possessivt verb**

- (20) S 40/44 *Man räknar då med att vokalerna innehåller vissa drag som också förekommer i konsonanterna.
Zakłada się przy tym, że samogłoski zawierają pewne cechy, które także występują w spółgłoskach.*
- (21) S 62/67 *Man kan säga att dessa stammar tillhör typ I.
Można powiedzieć, że tematy te należą do typu I.*
- (22) D 31/30 *Morfar hade en svart gungstol.
Dziadek miał czarny bujany fotel.*
- (23) S 112/129 *Om ett språkssystem har ett etablerat skriftspråk och en litteratur tenderar man att kalla det ett språk.
Jeżeli dany system językowy posiada ugruntowany język pisany oraz istnieje literatura w nim tworzona, zwykle się nazywać ten system językiem narodowym.*

I de polska och svenska exemplen 20, 22 och 23 anges possessivitet lexikaliskt genom verbets lexem. I exempel 21 har ett possessivt verb fått som sin motsvarighet i översättningen en possessiv verbfras. Possessivt verb förutsätter ett visst förhållande mellan akanterna dvs. de organiseras i förhållande till varandra med hjälp av del-helhets relation (ex. 20, 21 och 23) och innehavsrelation (ex. 22). Den ena akanten (satsens subjekt i ex. 20 och 23/ satsens objekt i ex. 21) anger en viss helhet och den andra (satsens objekt i ex. 20 och 23/ satsens subjekt i ex. 21) delen som helheten innehåller. Vid innehavsrelationen i ex. 22 betecknar däremot den ena akanten innehavare (satsens subjekt) och den andra det innehavda (satsens objekt).

Vid jämförelse mellan originalet och översättningen visar det sig att det svenska verbet *ha* överförs till polskan med hjälp av verbet *mieć* (ex. 22) eller vanligare ersätts av ett annat possessivt verb (ex. 23) som utgör en semantiskt förändrad motsvarighet. I det sista fallet tillkommer alltså en inskränkning av betydelsen vilket medför att det översatta ordet blir underbegrepp i förhållande till originalet.

En intressant översättningstransformation förekommer också i exempel 22. Vid en jämförelse mellan orden *morfar* och *dziadek* kan man konstatera att deras betydelsefält inte täcker varandra. Som översättningsmotsvarighet har använts ett ord med vidare referensbetydelse. Ordet *dziadek* är ett överbegrepp till det svenska ordet *morfar*. Svenskan är mer exakt i detta fall och för att få det svenska ordets alla betydelsekomponenter översatta till polskan bör man använda förklarande tillägg som "på modernet" ("ze strony matki").

V. Sv. **Possessiv prepositionsfras**A) Po. Efterställd **possessiv genitiv** (substantivets genitivform)

Uttrycksmedel för possessivitet i form av possessiv prepositionsfras kan återges i polskan på följande sätt:

- (24) S 41/46 *Känner man till de fonotaktiska strukturerna hos ett språk kan man utnyttja [...]*
Znajomość struktur fonotaktycznych jakiegoś języka można wykorzystać [...]
- (25) B 341/282 *Hon är mor till fem barn.*
[...] matka pięciorga dzieci.
- (26) B 189/154 *[...] det blir en ganska varierad kollektion av leenden.*
[...] dosyć zróżnicowana kolekcja uśmiechów.

I de ovanstående exemplen har en svensk possessiv prepositionsfras transformerats till ett substantiv i genitivform i polskan (substantiv + genitivböjningsändelse *-a* i ex. 24, *-i* i ex. 25, *-ów* i ex. 26). Både i käll- och målspråket utgör en possessiv prepositionsfras och substantivets genitivform ett efterställt attribut (prepositionsattribut resp. genitivattribut) i en nominalfras. Betydelserelationer som anges i originalet har återgetts också i den polska översättningen. Det som betecknas med nominalfrasens huvudord karakteriseras genom en viss relation till det som betecknas med prepositionsfrasens rektion i svenskan resp. substantivets genitivform i polskan. I de ovan anförda exemplen anges följande relationer:

- i exempel 24 innehav (del-helhet); det som betecknas av frasens huvudord utgör en del av det som anges av prepositionsfrasen resp. betecknas av substantivets genitivform,
- i exempel 25 släktskapsrelation, nominalfrasens referent står i en unik och entydig relation till referenten som anges av prepositionsfras resp. substantivets genitivform,
- i exempel 26 innehåll, nominalfrasens huvudord betecknar referenten som utgör behållare för det som anges av prepositionsfrasen resp. substantivets genitivform.

B) Po. **Possessiv prepositionsfras**

De nedanstående exemplen visar ett annat återgivnings sätt:

- (28) B 36/28 *[...] ett ungt snille med djärva drag och flygande hår, vårdslöst elegant och älskad av familjen.*

[...] *młody geniusz o ostrych rysach i rozwianych włosach, ubrany z niedbałą elegancją, uwielbiany przez rodzinę.*

- (29) B 243/199 *Jag har bjudit hela min årskurs på skolan.
Zaprosiłam na wesele cały mój rocznik ze szkoły.*

Detta översättningssätt där en svensk possessiv prepositionsfras som sin polska motsvarighet också har fått possessiv prepositionsfras är mer sällsynt. Prepositionen anger den semantiska relationen mellan de två referenterna som betecknas av substantiv:

- i exempel 28 utgör en prepositionsfras kännetecken för referenten av en viss typ,
- i exempel 29 innehav: det som betecknas av frasens huvudord utgör en del av det som anges av prepositionsfrasen.

Intressanta översättningstransformationer kan man observera vid en jämförelse av nedanstående exempel i vilka en possessiv prepositionsfras fungerar som partitivt attribut i en elliptisk nominalfras:

- (30) B 285/235 *Ett av hans läsbara har drabbats av den grasserande förkylningen [...]
Jedna z jego konfirmantek zlapała przeziębienie [...]*
- (31) B 285/235 *Vid frukosten klockan elva börjar några av männen i sorteringen att tala om uppsägningen [...]
Podczas śniadania, o jedenastej kilku mężczyzn z sortowni zaczyna mówić o zwolnieniu [...]*

Den possessiva prepositionsfrasen i exempel 30 har samma form både i svensk och i polsk version. Översättningsförändringarna gäller i detta fall den svenska obestämda artikeln som har återgivits med hjälp av ett framförställt kvantitativt attribut i form av grundtalet för 1 (*jeden*). Prepositionsattributet avser en i kontexten given mängd av referenter i vilken hela nominalfrasens referent ingår.

Den översatta prepositionsfrasens struktur uppvisar däremot skillnader i jämförelse med originalet i exempel 31. Den partitiva *av*-frasen har delvis uteslutits i översättningen, dvs. man har behållit alla attribut som i originalet följer rektionen i denna fras och placerat dem efter nominalfrasens huvudord som blir supplerat i översättningsprocessen. Översättaren har tillfogat det "saknande" substantivet med hjälp av prepositionsfrasens huvudord. I det svenska exemplet anger en elliptisk nominalfras en del av den helhet som betecknas av prepositionsfrasen. Nominalfrasen i det polska exemplet anger däremot en del av den implicit uttryckta helheten.

VI. Sv. **Possessiv verbfras**A) Po. **Possessiv verbfras resp. possessivt verb**

- (32) B 120/96 *Boningshuset består av ett enda rum, som är både kök och sovstuga.
Szatas sklada się z jednej izby, która jest jednocześnie kuchnią i sypialnią.*
- (33) B 62/50 *Lustigt nog håller vi oss med Upsala telefonkatalog här på kontoret.
Zabawne, ale mamy tu książkę telefoniczną Upsali.*

En svensk possessiv verbfras har översatts till polskan med hjälp av possessiv verbfras eller possessivt verb. Possessiv verbfras förutsätter i sin lexikaliska betydelse en objektsreferent som ingår i en viss relation med subjektsreferenten. Akanterna organiseras i förhållande till varandra medelst del-och helhetsrelation (ex. 32) och innehavsrelation (ex. 33).

4. Sammanfattning och slutsatser

Analysens syfte var att hitta translatoriska ekvivalenter av svenska indikatorer för possessivitet i polskan och fastställa om de polska motsvarigheterna förmedlar samma betydelse som originalet.

En jämförande analys av original och översättning har visat att possessiv genitiv i svenskan också ofta motsvaras av possessiv genitiv i den polska översättningen. Olikheterna gäller däremot dess position inom nominalfrasen, dvs. polskt possessiv genitiv står, i motsats till svensk framförstående possessiv genitiv, *efter* frasens huvudord. Ett annat återgivningssätt är en ersättning av svensk genitivfras med prepositionsfras i polskan som följer efter nominalfrasens huvudord.

Av undersökningen framkommer att översättningen av den svenska indikatorn i form av bestämd slutartikel erbjuder olika svårigheter. Detta kan sättas i samband med att svenskan hör till artikelspråken och polskan till artikellösa språk. Bestämd artikel som uttrycksmedel för possessivitet återges i polskan med hjälp av possessivt pronomen eller, sällsynt, possessiv dativ. Härvid kan dock noteras en viss betydelseskilnad mellan svensk bestämd artikel och dess polska ekvivalenter. Possessivitet anges mer explicit i översättningarna vilket hänger nära ihop med att possessivt pronomen bara uttrycker denna särskilda betydelse medan bestämd artikel har bredare betydelsefält.

En annan typ av översättningstransformationer förekommer i översättning av possessiva pronomen. Svenskt possessivt pronomen får i de flesta fall också possessivt pronomen som motsvarande uttryck men i vissa fall en implicit motsvarighet. Ett possessivt förhållande kan ändå utläsas ur satssammanhanget och kontexten.

Av undersökningen framgår också att possessiv verbfras överförs till polskan med hjälp av possessiv verbfras eller possessivt verb. En viss relation mellan akanterna anges antingen lexikaliskt (verbets semantiska valens) eller lexiko-grammatiskt (verbets semantiska valens + preposition).

Possessivt verb får oftast i översättningarna motsvarighet som liknar originalet både på det morfologiska, lexikaliska och syntaktiska planet.

Strukturella skillnader förekommer i översättning av possessiv prepositionsfras som i polskan återges med possessiv genitiv (efterställd substantivets genitivform) eller possessiv prepositionsfras. Ett possessivt förhållande mellan akanterna markeras i det första fallet grammatiskt och i det andra lexiko-grammatiskt.

Det kan följaktligen konstateras att språkstrukturernas förändringar i översättningsprocessen ofta modifierar ordets betydelse. Det semantiska innehållet hos ord som används som varandras motsvarigheter är inte alltid detsamma. Betydelsefält hos källspråksord och målspråksord täcker varandra delvis, dvs. ord har dels gemensamma betydelsekomponenter, dels distinktiva. Svenskan kan vara mer exakt än polskan på någon punkt och tvärtom. Översättningstransformationerna kan alltså medföra inskränkning eller utvidgning av ordets betydelse – målspråksordet kan bli ett underbegrepp respektive överbegrepp i förhållande till källspråket. Ett annat översättningproblem kan betingas av ordets mångtydighet. I sådana fall är översättaren tvungen att vid denotationsanalysen avgöra vilken av ordens betydelser det är fråga om, vilket är möjligt med stöd av kontexten som hjälper till att utesluta andra, i ett visst fall inte aktuella betydelser. Det kan också visa sig nödvändigt på grund av språkens olika kulturella bakgrund att inte använda en formell eller semantisk motsvarighet utan en pragmatisk (t.ex. konventionella skillnader mellan de båda språken vad gäller normer för tilltalsord).

I nedanstående tabell presenteras en sammanställning av de viktigaste modellerna för översättning av svenska indikatorer för possessivitet till polska.

Svenska	Polska
• possessiv genitiv (framförställd)	• possessiv genitiv (efterställd) • prepositionsfras
• bestämd slutartikel	• possessivt pronomen • possessiv dativ
• possessivt pronomen	• possessivt pronomen • ingen formell motsvarighet
• possessivt verb	• possessivt verb
• possessiv prepositionsfras	• possessiv genitiv (efterställd) • prepositionsfras
• possessiv verbfras	• possessiv verbfras • possessivt verb

Förteckning över de i den ovanstående artikeln använda förkortningarna

ex.	– exempel
sv.	– svenska
po.	– polska

För exempel som har inhämtats från skönlitterära böcker används följande förkortningar:

D 52/48 D	– innebär första bokstaven i källtextens författares namn
B	– Bergman Ingmar
D	– Delblanc Sven
K	– Knutsson Gösta
S	– Sigurd Bengt
52	– anger sidan i källtexten
48	– anger sidan i den polska översättningen

Teoretiska arbeten

- Bañcerowski J., Pogonowski J., Zgółka T. (1982): *Wstęp do językoznawstwa*, Poznań.
- Engel U. red. (2000): *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Warszawa.
- Ingo R. (1991): *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*, Lund.
- Jankowski H. (1990): *Dzierżawczość [w:] Struktura logiczna rozumowań lingwistycznych*, Prace Komisji Językoznawczej, tom XVI, Poznań, s. 11–25.
- Papierz M. (2003): *Zaimki w języku i tekście. Studium słowacko-polskie*, Kraków.
- Pisarkowa K. (1974): *Posesywność jako przykład problemu gramatycznego*, „BPTJ”, t. 32, Wrocław, s. 3–17.
- Polański K. red. (1995): *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.
- Sadalska G. (1993): *Bestämthetskategorin i svenskan och polskan*, „ZNUJ”, t. 116, Kraków, s. 39–62.
- Svartholm K. (1978): *Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket*, „MINS” 3, Stockholm.
- Szulc A. (1992): *Gramatyka dydaktyczna języka szwedzkiego*, Kraków.
- Teleman U. et al. (1999): *Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*, Stockholm.
- Thorell O. (1973): *Svensk grammatik*, Stockholm.
- Topolińska Z. red. (1984): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa.
- Wessén E. (1968): *Vårt svenska språk*, Stockholm.

Källor till anförda exempel

- Bergman I. (1991): *Den goda viljan*, Stockholm.
- Bergman I. (1995): *Dobre chęci*, tłum. H. Thylwe, Warszawa.
- Delblanc S. (1978): *Gunnar Emmanuel – en tidlös berättelse*, Stockholm.
- Delblanc S. (1989): *Gunnar Emmanuel – opowiadanie bez czasu*, tłum. E. Gruszczyńska, Szczecin.
- Knutsson G. (1996) i (1939): *Pelle Svanslös på äventyr*, Stockholm.
- Knutsson G. (1984): *Przygody Filonka Bezogonka*, tłum. Z. Łanowski, Warszawa.
- Sigurd B. (1970) i (1967): *Språkstruktur. Den moderna språkforskningens metoder och problemställningar*, Stockholm.
- Sigurd B. (1975): *Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego*, tłum. Z. Wawrzyniak, Warszawa.

Streszczenie

O kategorii posesywności w języku szwedzkim i polskim – studium oparte na analizie tłumaczeniowej

Głównym celem niniejszego artykułu było znalezienie w języku polskim translacyjnych ekwiwalentów szwedzkich wykładników kategorii posesywności oraz porównanie owych ekwiwalentów z oryginałem pod względem struktury i treści. Przeprowadzenie takiego porównania wymagało najpierw dokonania opisu wskaźników kategorii posesywności w języku szwedzkim, polegającego na przyporządkowaniu im cech formalnych oraz cech znaczeniowych. Punkt wyjścia analizy stanowiły trzy wyodrębnione w części opisowej grupy wykładników dzierżawczości w języku szwedzkim, tzn. wskaźniki gramatyczne, leksykalne i leksykalno-gramatyczne. Analizie poddane zostały, dokonane w procesie tłumaczenia, przekształcenia struktur gramatycznych i leksykalnych, co umożliwiło prześledzenie decyzji podjętych przez tłumacza, w przypadku gdy niemożliwe było osiągnięcie tożsamości tłumaczenia z oryginałem pod względem formalnym i znaczeniowym. Podstawę uogólnień teoretycznych stanowiła analiza materiału językowego zaczerpniętego ze współczesnego języka literackiego.

Tabela w części podsumowującej przedstawia zanalizowane przez autorkę wykładniki kategorii posesywności w języku szwedzkim z ich translacyjnymi odpowiednikami w języku polskim.